

فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۰، صفحات ۳۳۰-۳۱۹

مقاله مروری

تبیین چالش‌های اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر اساس روش فراترکیب

معصومه صمدی^۱

دانشیار فلسفه تعلیم و تربیت پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۲۳ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۲)

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، فرا ترکیب یافته‌های پژوهش‌های انجام شده در زمینه چالش‌های اجرایی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است. روش پژوهش، کیفی از نوع فراترکیب است. جامعه تحقیق، یافته‌های پژوهشی یک دهه یعنی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ می‌باشد که از میان مطالعات منتشر شده، تعداد ۵۰ مقاله به طور هدفمند بر مبنای اهداف پژوهش انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، فیش برداری است که همزمان با فرایند جمع‌آوری اطلاعات، یافته‌های حاصله؛ دسته‌بندی، کدگذاری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها حاکی از آن است که سند تحول بنیادین آموزش و پرورش علی‌رغم نقاط قوت و ظرفیت‌های فراوان با چالش‌های سیاست‌گذاری، چالش‌های مفهومی، چالش‌های مدیریتی، چالش‌های قانون‌گذاری و چالش‌های اجرایی مواجه است.

واژگان کلیدی: فراترکیب، چالش‌ها، سند تحول بنیادین، آموزش و پرورش.

مقدمه

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) مهمترین سند بالادستی و به عنوان کارمایه اصلی نظام آموزش و پرورش مطرح است. این سند در پاسخ به عدم پاسخگویی نظام آموزش و پرورش در دهه های گذشته به نیازهای جامعه در راستای مسائل آموزشی و اجتماعی و در پرورش انسان های تراز جمهوری اسلامی متولد شده است. این سند تصویر آینده مورد انتظار از آموزش و پرورش را به تصویر می کشد (نوید ادهم، ۱۳۹۱). اهمیت این سند در دستگاه تعلیم و تربیت به گونه ای است که از سال ۱۳۹۰ تا کنون که یک دهه از آن می گذرد؛ موضوع مطالعاتی اندیشمندان دانشگاهی و متخصصان تعلیم و تربیت قرار گرفته است.

روش پژوهش

روش مورد استفاده در این مطالعه، روش فرا ترکیب است. فرا ترکیب در زیر مجموعه پژوهش های تحلیلی - توصیفی در بخش پژوهش کیفی است. از این روش برای یکپارچه سازی یافته های پژوهشی و ایجاد یافته های جامع و تفسیری استفاده می شود (سهرابی، اعظمی و یزدانی، ۱۳۹۰). فرا ترکیب صرفاً مرور یکپارچه ادبیات موضوع مورد نظر نیست بلکه تحلیل یافته های این مطالعات است (زیمرا، ۲۰۰۶)

مراحل پژوهش

تنظیم سوال ها/اهداف پژوهش

هدف از این مطالعه، بررسی چالش های فرا روی اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است که جهت دست یابی به این هدف لازم است یافته های مطالعات انجام شده در این زمینه مورد بررسی قرار گیرد.

بررسی نظام مند متون

جامعه آماری این تحقیق، کلیه مقالات علمی - پژوهشی منتشر شده در فصلنامه های علمی - پژوهشی و همایش ها و نشست های علمی - تخصصی و پایان نامه های تحصیلی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری پیرامون موضوع مورد مطالعه در یک دهه از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ است. از این جامعه با کلید واژه های تحول، سند تحول بنیادین، نقد، موانع و چالش ها، ۱۵۰ مقاله به روش نمونه گیری غیر تصادفی هدفمند به عنوان نمونه تحقیق از طریق جستجو در پایگاه های مرکز اطلاعات جهاد دانشگاهی، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه استنادی علوم جهان اسلام، مرکز منطقه ای اطلاع رسانی علوم و فن آوری کشور، پایگاه مرجع دانش،

پرتال جامع علوم انسانی و سامانه اطلاعات پژوهشی ایران، شناسایی و برای مطالعه انتخاب شد.

جست و جو و انتخاب مقاله‌های مناسب

الگوریتم انتخاب مقالات نهایی جهت ارزیابی به این صورت بود که ابتدا مقالاتی که با محوریت چالش‌ها، نقدی بر سند تحول بنیادین تنظیم شده بود حفظ و بقیه حذف شدند. پس از انتخاب مقالات، مقالات منتخب بر اساس فرایند پژوهش (از قبیل عنوان، چکیده، محتوا، روش، جامعه تحقیق - نمونه تحقیق - ابزار جمع‌آوری داده‌ها، روش تجزیه و تحلیل، روش تعیین اعتبار یافته‌ها، بیان واضح و روشن یافته‌ها و بحث و نتیجه‌گیری، فهرست منابع) در مقیاس ۵ درجه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفتند. مقالاتی که ۷۵ درصد امتیاز را دریافت نمودند وارد مرحله بعدی شدند. ۵۰ سند جواز شرکت در مرحله بعد را دریافت کردند. البته لازم به ذکر است که مقالات منتخب چندین بار مورد بازبینی قرار گرفتند و این کار به صورت رفت و برگشتی انجام شد و این بررسی تا رسیدن به حد اشباع ادامه یافت تا نهایتاً مقالات منتخب توانستند جواز حضور در تحلیل عمیق و ترکیب یافته‌ها را کسب نمایند.

استخراج نتایج و تحلیل مقوله‌ها

در این مرحله اطلاعات مقاله‌ها بر اساس روش تحلیل محتوای قیاسی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. فرایند تحلیل محتوای قیاسی بر اساس مدل الو و کینکاس^۳ (۲۰۰۸) به شرح زیر است:

- **آماده‌سازی:** مشتمل بر غورکردن در داده‌ها و درک کلیت متن، انتخاب واحد تحلیل، تصمیم‌گیری در مورد تحلیل محتوای آشکار/مکنون داده‌ها. در این پژوهش چندین بار متن مقالات مطالعه شد و مطالعه متون تا جایی ادامه یافت که اطمینان از اشباع و کفایت نظری حاصل شود. واحد تحلیل گزاره‌های بیانگر چالش‌های فرا روی سند تحول بنیادین است که با توجه به هدف تحقیق، محتوای آشکار و مکنون داده‌ها مورد تحلیل قرار گرفت.

- **سازماندهی:** کد گذاری باز و ایجاد مقوله‌ها: ایجاد مقوله‌های اصلی/فرعی تلخیص شده. در تحلیل محتوای قیاسی (بر خلاق تحلیل محتوای استقرایی) تم‌های اصلی از ابتدا مشخص‌اند. گزارش فرآیند تحلیل و نتایج بدست آمده در جدول زیر آمده است.

جدول ۱ - چالش های سیاستگذاری فراروی اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

مقاله انتخابی	مقاله محوری	گزاره
چالش سیاستگذاری	آرمان گرایی	بی توجهی به نیازهای واقعی فرد
		بی توجهی به نیازهای واقعی اجتماعی (محلی و ملی)
		بی توجهی به بیست ساله بودن سند
		عدم دخالت ذی نفعان در تعیین خط مشی گذاری
	ایدئولوژیک گرایی	گسترده بودن چتر ایدئولوژی بر سند
		دولتی بودن ایدئولوژی
	تمرکز گرایی	همگون سازی فعالیت ها و برنامه ها
		طرح سیاست های نظارتی
		مدیریت یکپارچه تربیتی
	اهم گرایی	فقدان ادبیات مشترک بین سیاستگذاران، برنامه ریزان
		فقدان توافق همگانی در مورد خط مشی
		یکسان نبودن برداشت مدیران و مجریان از راهکارها
		عدم توافق و اجماع میان ذینفعان در باره تمامی مضامین و اهداف مندرج در سند
		یکسان نبودن برداشت سیاستگذاران، برنامه ریزان و مجریان
		تفسیر پذیری و در نتیجه سر در گمی مجریان
		روشن نبودن ارتباط بین زیر نظام ها
		روشن نبودن راهبردها
		تحلیل سلیقه های مختلف بر سیاست ها و قوانین
	کل گرایی	کلی بودن وضع مطلوب
		کلی بودن گزاره های اهداف
		غیر قابل وصول گزاره های اهداف
		غیر قابل اندازه گیری گزاره های اهداف
		اهداف، راهبرها، راهکارها بدون توجه به زمان تعریف شده (بیست ساله) بیان شده اند
در راهکارها نیز غلبه بر مفاهیم انتزاعی و مفاهیم انضمامی است		
شعار زدگی	حاکمیت ساختار واژگانی بسیار مشوش، متعارض و واگراست	
	استفاده از واژه های ارزشی در راهکارهای ترویج علم	
نگاه نقصانی به تولید علم	حاکمیت مدل نقصانی در تولید دانش	

تحلیل داده حاصل از کدگذاری‌های جدول فوق حاکی از این است که یکی از چالش‌های درونی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش حوزه «سیاستگذاری و خط مشی گذاری سند» است. بر اساس پژوهش‌های انجام شده؛ آرمان‌گرایی، ایدئولوژیک‌گرایی، کلی‌گرایی، ابهام‌گرایی، شعار زدگی و سیاست زدگی از جمله چالش‌های حوزه سیاستگذاری سند می‌باشند که سند را تفسیرپذیر می‌نمایند و مجریان را سردرگم می‌کند. این سردرگمی، ناسازواری را در دستگاه تربیت تشدید می‌کند. هیچ تضمینی وجود ندارد که با تغییر سیاستگذار، تفاوت برداشت‌ها یا سیاست‌های تربیتی تغییر نکند.

جدول ۲ - چالش‌های مفهومی فراوری اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

مقوله انتخابی	مقوله محوری	گزاره	
عدم انسجام بیرونی	عدم ارتباطی درونی	عدم رعایت اسلوب سند نویسی	
		عدم استفاده صحیح از زوایای اهداف، راهبرد، راهکار در جای درست خود	
		فقدان ارتباط معنی دار بین گزاره‌ها	
		پراکنده بودن ارزش‌های بیان شده	
		روشن نبودن منطق گزاره‌های ارزشی (۳۰ گانه)	
		روشن نبودن ارتباط بین گزاره‌های ارزشی	
		روشن نبودن ارتباطات متقابل بین ارکان سند	
	نامشخص بودن سیاست‌های کلان و برنامه‌های عملیاتی که به دوگانگی در فهم از برنامه منجر می‌شود		
	عدم انسجام بیرونی	عدم ارتباطی بیرونی	عدم ترجمان صحیح برنامه‌های عملیاتی از مفاهیم کلان سیاست‌ها
			عدم ارتباط بین وضع موجود و راهکارها ارتباطی دیده نمی‌شود.
			عدم ارتباط بین اهداف عملیاتی و وضع موجود ارتباطی
			ابهام در فرایند تلفیق یافته‌ها
			تکرار و تداخل گزاره‌ها
روشن نبودن ارتباط سند با اسناد بالا دستی			
عدم انسجام بیرونی	عدم ارتباطی بیرونی	مشخص و شفاف نبودن اهمیت نهادهای فرابخشی	
		فقدان تقسیم کار ملی میان عوامل سهیم و ذی‌نفوذ (مدرسه، خانواده، رسانه، مساجد، نهادهای غیر دولتی، نهاد حاکمیت در امر تربیت)	
		عدم ایجاد هماهنگی بین عوامل سهیم و ذی‌نفوذ	
		بعضاً اختلاف بین عوامل سهیم و ذی‌نفوذ	
		مشخص نبودن سهم عوامل سهیم و موثر در فرایند تربیت	

جدول ۳ - چالش های مدیریتی فرا روی اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

مقوله انتخابی	مقوله محوری	گزاره
ضعف مدیریت	ضعف تعهد ملی	عدم جلب همکاری های عوامل سهیم و ذی نفوذ در اجرای سند
		فرا قوه ای بودن اجرای سند
		اولویت اول نبودن آموزش و پرورش در نظام حاکمیتی
		عمر کوتاه مدیریت های کلان نظام آموزشی
		کم توجهی به شایسته سالاری در انتخاب مدیران ارشد
		تنوع نهادهای تاثیر گذار در گزینش مدیران
	ضعف برنامه ریزی	تاخیر در عملیاتی نمودن و تصویب زیر نظام های شش گانه
		عدم هماهنگی بین معاونت های عهده دار جهت عملیاتی نمودن زیر نظام ها
		ناهماهنگی بین زیر نظام های شش گانه
		عدم یکپارچگی در برنامه ریزی زیر نظام ها
	ضعف ساماندهی	روشن نبودن نحوه ارتباط بین زیر نظام ها
		فقدان هماهنگی بدنه سیتم اداری
	ضعف مدیریت بحران	عدم پیش بینی راهکارهای لازم جهت مواجهه با بحران)

جدول ۴ - چالش های قانون گذاری فرا روی اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

مقوله انتخابی	مقوله محوری	گزاره
ضعف قانون گذاری	عدم تفقیح قوانین و مقررات آموزشی	به روز نشدن قانون تاسیس سازمان نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس کشور (۱۳۵۴)
		- به روز نشدن قانون تشکیل سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی (۱۳۵۸)
		- به روز نشدن قانون تشکیل شوراهای آموزش و پرورش در استانها، شهرستانها و مناطق کشور
		- به روز نشدن قانون اصلاح لایحه قانونی راجع به تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۸۱)
		- به روز نشدن قانون گزینش معلمان و کارکنان آموزش و پرورش، (۱۳۷۴)
		- به روز نشدن قانون تعیین تکلیف استخدامی معلمان حق التدریسی، مصوب سال ۱۳۸۸ و اصلاحات و الحاقات بعدی آن تا سال ۱۳۹۹
		- به روز نشدن آیین نامه اجرایی مدارس سال ۱۳۷۹

عدم تصویب قوانین پیش‌بینی شده	اجرای برخی راهکارهای سند تحول بنیادین، به صورت صریح یا ضمنی متضمن تصویب قانون جدید یا بازنگری و اصلاح قوانین موجود می‌باشد. این راهکارها عبارتند از:
	راهکار ۱-۹ ایجاد تسهیلات قانونی و سازوکارهای تشویقی و انگیزشی لازم اعم از مادی و معنوی، برای بسط فرهنگ نیکوکاری و تعاون، مشارکت‌پذیری و مشارکت‌جویی در جامعه و در بین دانش‌آموزان
	راهکار ۴-۹ تقویت و گسترش مدارس غیردولتی و بازنگری قوانین موجود
	راهکار ۳-۱۰ اصلاح قوانین و مقررات موجود استحضامی مالی و اداری
	راهکار ۱۳-۱ نظام جذب نیروی انسانی
	راهکار ۱-۱۳ اصلاح قوانین و مقررات موجود در راستای تقویت نقش شوراهای آموزش و پرورش استانها، مناطق و مدارس، متناسب با مقتضیات تربیتی
	راهکار ۱۹-۱ ایجاد سازوکارهای قانونی و ساختار مناسب برای سنجش و ارزشیابی عملکرد نظام تعلیم و تربیت رسمی عموم
	راهکار ۱۰-۲۱ بازطراحی و ساماندهی تقویم سال تحصیلی با رعایت انعطاف و توجه به شرایط اقلیمی و با تأکید بر بهینه‌سازی تعطیلات
	راهکار ۸-۵ ساماندهی و بهکارگیری بهینه و اثربخش منابع انسانی و توزیع عادلانه آن در سراسر کشور
	راهکار ۱-۱۱ استقرار نظام ملی تربیت‌معلم و راهاندازی دانشگاه ویژه فرهنگیان با رویکرد آموزش تخصصی و حرفه‌ای تربیت‌محور
عدم پیش‌بینی قوانین برای تحقق سیاست‌های کلی	راهکار ۵-۲۰ طراحی سازوکارهای تنوع‌بخشی به منابع مالی دولتی و غیردولتی از قبیل موقوفات و امور خیریه
	راهکار ۷-۲۰ تقویت مشارکت عمومی در آموزش و پرورش با حفظ کارکردهای سیاست‌گذاری و نظارتی نظام از طریق تسهیل تأسیس مدارس غیردولتی و حمایت از فعالیتهای آموزشی آنان
	عدم ترمیم سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مبتنی بر سیاست‌های کلی

جدول ۵ - چالش‌های اجرایی فراروی اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

گزاره	مقوله محوری	مقوله انتخابی
فرآیند آموزش زبر ساخت‌ها	عدم تأمین نیروی انسانی مناسب	عدم توجه و آموزش معلمان نسبت به سند تحول
		فقدان اهتمام در توانمند سازی معلمان برای ایفای نقش حرفه‌ای درسطوح مختلف(محلی تا ملی)
		ضعف در فرایند گزینش معلمان و محدود بودن دامنه انتخاب‌ها
		عدم توجه خانواده‌ها

گزاره	مقوله محوری	مقوله انتخابی	
		همسو نبودن محتوای کتاب های درسی با برنامه های تحولی	
		عدم تبیین چگونگی رابطه بین عوامل سهیم و موثر در فرایند تربیت	
		توجه نشدن ذینفعان نسبت به پدیده تغییر	
		مشخص نبودن وظایف و مسئولیت های بخش های اجرایی	
		نبود استقلال نسبی در ارکان اجرایی	
		فقدان برخورداری از بدنه کارشناسی حرفه ای در اجرای سیاست ها	
	ضعف زیر ساخت های فناورانه	عدم فراهم نمودن تجهیزات فنی و تکنولوژی	
		تغییرات سریع تجهیزات و فناوری های آموزشی	
	ضعف تجهیزات فیزیکی	عدم فراهم نمودن تجهیزات فیزیکی لازم	
		فرسوده بودن فضاها و تجهیزات	
		فقدان ایمنی لازم بسیاری از فضاها و تجهیزات آموزشی	
		عدم فراهم نمودن امکانات کالبدی مدارس	
	ضعف بودجه ای	فقدان ردیف بودجه ای جهت اجرایی سند تحول	
		سهم اعتبارات دولت برای آموزش و پرورش در بودجه عمومی کشور با نوسان های شدید رو به رو بوده است	
	فقدان نظام ارزیابی	استفاده نامناسب از شاخص های کمی یا کیفی	
		یا استفاده زاین دو شاخص به جای هم	
		فقدان تدابیری جهت ارزیابی کارآمدی نظام آموزشی در جهت تحقق اهداف ملی و توسعه مبتنی بر رقابت جهانی و منطقه ای.	
	عدم وجود سیستم پایش	فقدان تدوین شاخص و مولفه ارزیابی جهت نظارت شورای عالی انقلاب فرهنگی بر اجرای سند تحول.	
		عدم وجود سیستم ارزیابی	
			عدم مشخص نمودن میزان پیشرفت در اجرا در طول سال

کنترل کیفیت

در پژوهش های کیفی به جای مفاهیم پایایی و روایی از مفهوم قابلیت اعتماد^۴ استفاده می شود. در این راستا برای کنترل مفاهیم استخراجی از مقایسه کدگذاری های دو پژوهشگر استفاده شد. برای ارزیابی میزان توافق بین دو کدگذار و در نتیجه پایایی درونی از ضریب درون موضوعی کاپا^۵ استفاده شد. از طریق این ضریب، میزان توافق دو اندازه گیر (توسط دو نفر یا دو ابزار یا در دو مقطع زمانی) گزارش می شود. شاخص کاپای حاصل از آن مقدار $k=0/79$ به

4 - Trustworthiness

5 - Kappa Interclass Corellation

دست آمد. این شاخص محاسبه شده در دامنه توافق معتبر (۰/۶۱-۰/۸۱) قرار دارد. از این رو دارای اعتبار است.

بحث

یافته‌های حاصله حاکی از این است که بر اساس پژوهش‌های انجام شده، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش علی‌رغم نقاط قوت و ظرفیت‌های فراوان با چالش‌هایی از قبیل چالش‌های سیاست‌گذاری، چالش‌های مفهومی، چالش‌های مدیریتی، چالش‌های قانون‌گذاری و چالش‌های اجرایی است. بخش اصلی چالش‌های اجرایی به چالش‌های مدیریتی مربوط می‌شود. تأمین و تربیت نیروی انسانی، فراهم نمودن زیرساخت‌ها، فراهم نمودن تجهیزات فیزیکی، ضعف بودجه‌ای و فقدان نظام ارزیابی و نظام پایشی از جمله مواردی هستند که با مدیریت بهینه می‌توان تا حدودی به کاستن از آن اقدام نمود. هر چند که این چالش‌ها محصول هستند. محصول عدم سیاست‌گذاری مناسب، فقدان مدل مفهومی، ضعف مدیریت و ضعف فرایند قانون‌گذاری. از این رو لازمه مواجهه بهینه با این چالش‌ها، بازنگری در فرایند سیاست‌گذاری است. در سایه این بازنگری، بازنگری در سایر حوزه‌های چالش‌خیز محقق خواهد شد. نکته کلیدی این است نحوه پایش اجرای سند تحول دارای ابهام جدی است. اولاً در این زمینه برنامه مشخص وجود ندارد، ثانیاً مشخص نیست که چه نهاد یا سازمانی متولی این پایش است. اگر اجرای سند تحول بنیادین، راهبردی ملی است به پایش ملی نیازمند است. سوال این است که چگونه باید دستگاه پایش ملی را طراحی کرد؟ این دستگاه باید کار ویژه تحقق اهداف را مستمراً رصد کند تا بتواند موانع را شناسایی و برای رفع آن تمهیداتی فراهم نماید. بدون پایش ملی نمی‌توان انتظار اجرای تحقق اهداف کلان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را داشت. در کنار پایش ملی، اندازه‌گیری عملکرد هم موضوع بسیار بحث‌انگیزی است. پس از رفع ابهامات مفهومی (چالش‌های مفهومی) و عملیاتی باید تعیین کرد چه دستگاهی باید عملکرد را اندازه‌گیری نماید؟ چگونه برنامه‌ها و سیاست‌های سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با اندازه‌گیری عملکرد گره می‌خورد؟ چرا که برای فاصله گرفتن از حرکت‌های شعاری کارگزاران نظام آموزشی (معلمان، دانش‌آموزان) باید ثمرات اجرای سند تحول در نظام آموزشی رنگ عینی به خود بگیرد. از این رو به دلیل ملی بودن اجرای سند تحول بنیادین باید نظام اندازه‌گیری تحقق اهداف تعبیه شود. این که چه کسی، چگونه، چه زمانی و با چه هزینه‌ای این نظام اندازه‌گیری را تعبیه کند خود مسئله سیاستی است که باید مورد توجه سیاست‌گذاران این عرصه قرار گیرد. علاوه بر این، روابط متقابل سیاست‌گذاران و مدیران اجرایی در این زمینه تعیین‌کننده است. برقراری محافل رایزنی ملی بین این دو رکن اجرایی، مسئله‌ای است که باید به طور اثر بخش مدیریت شود. بی‌شک از راه‌های اساسی یکپارچگی سیاست‌ها، تبادل نظر مستمر متولیان سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا است. چنین تعاملاتی می‌تواند همکاری و هماهنگی عمودی

و افقی دستگاه های سیاستگذاری و اجرایی را ارتقاء دهد. از این رو بر اساس یافته های حاصل از این مطالعه، چنانچه مواجهه با این چالش ها بر اساس مبانی فکری و چهارچوب عملی و رفتاری مبتنی بر حقیقت، عقلانیت و منطق صورت گیرد، هرگز این چالش ها به تهدید و بحران تبدیل و تاویل نخواهند شد و نوید بخش مرحله ای نوین از فرایند تحول در نظام تعلیم و تربیت است. از این رو، نقش چهار چوب های فکری و بینشی در مواجهه با چالش ها، بسیار کلیدی و تعیین کننده اند. علاوه بر این، نکته مهم در مواجهه با چالش های فرا روی اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش این است که باید ترمیم کنندگان سند، روند های تاثیرگذار را شناسایی و تحلیل نمایند و با تاثیر گذاری بر آن ها، خطرات آن ها را کاهش دهند. در چنین شرایطی است که می توان تهدید های بالقوه را به فرصت های بالفعل تبدیل ساخت و از چالش ها به عنوان بستری برای رشد و پویایی استفاده نمود. از این روست که به ترمیم کنندگان سند پیشنهاد می شود که در استفاده از شاخص های این مطالعه به نوع چالش های احصاء شده توجه داشته باشند تا دچار سر درگمی نشوند. علاوه بر این لازم به ذکر است که تحول در نظام های آموزشی، محصول توجه به نیازها و ضرورت های عملی جامعه است. نادیده گرفتن نیازهای ذینفعان و طراحی برنامه برای تحول نظام آموزشی ممکن است از یک سو به جزم گرایی ایدئولوژیک بینجامد و از سوی دیگر با گذر زمان به ناکارآمدی و کهنگی گرفتار آید. از این رو پیشنهاد می شود که ترمیم کنندگان جهت موفقیت در ترمیم سند، باید نقطه شروع را برنامه ریزی جهت مواجهه با چالش های احصاء شده در دو بعد درونی و بیرونی قرار دهند تا بتوانند تهدیدهای فراروی سند را به فرصت تبدیل نمایند و زمینه را برای اجرایی نمودن سند تحول در بدنه نظام تعلیم و تربیت هموار نمایند. همچنین پیشنهاد می شود که در پژوهش های آتی شاخص های به دست آمده (مقوله های فرعی) با استفاده از تکنیک های تصمیم گیری چند معیاره طبق نظرات خبرگان این عرصه رتبه بندی شوند.

منابع

- ۱ - اخوان، سعید، اسحاقی کویایی، زهرا (۱۳۹۰) نقد و بررسی و تجزیه و تحلیل سیاستگذاری فرهنگی در وزارت آموزش و پرورش ایران با تأکید بر سند تحول بنیادین. فصلنامه نوآوریهای آموزشی.
- ۲ - افروز، داریوش (۱۳۹۴). بررسی چالش های موجود در سند تحول بنیادین، دومین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت.
- ۳ - امراللهی، سکینه (۱۳۹۵) بررسی موانع پیش روی تحول بنیادین آموزش و پرورش از دیدگاه معلمان آموزش و پرورش منطقه ۲ تهران. پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید رجایی، دانشکده علوم انسانی.
- ۴ - یداللهی، انور، زارعی، یآوری (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی رویکرد سند ۲۰۲۰ و سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش ایران به عدالت آموزشی جنسیتی، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۲۱(۴): ۱۶۹-۱۹۷.
- ۵ - بذرافشان مقدم، مجتبی، شوقی، مریم، رحمان خواه، راحیل (۱۳۹۴). جایگاه نظارت و راهنمایی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مبانی تعلیم و تربیت، ۵(۲): ۲۳-۴۳.

- ۶ - پیروانی نیا، پونه، پیروانی نیا، پگاه (۱۳۹۲). تحلیل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از نظر میزان اهمیت به یادگیری سازمانی، نشریه یادگیری الکترونیکی مدیا، ۱۴(۳): ۴۰-۴۸.
- ۷ - ترکا شوند، مراد (۱۳۹۲). بررسی و نقد مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، چکیده مقالات چهارمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت.
- ۸ - مظاهری، حسن، نعمت الله موسی پور، فائزه ناطقی (۱۳۹۵). نقش خانواده در برنامه درسی شایستگی - محور دوره ابتدایی از منظر اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش، خانواده و پژوهش، ۳۴(۱): ۷-۳۴.
- ۹ - حسینی، سیده مریم (۱۳۹۴). مشارکت خانه و مدرسه بر اساس جهت گیری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، همایش ملی آموزش ابتدایی.
- ۱۰ - دیبایی صابر، محسن (۱۳۹۹). تحلیل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از نظر میزان اهمیت به مولفه های شایستگی معلمان، دومین همایش ملی تربیت معلم، اصفهان
- ۱۱ - بدیعیان، راضیه، محمد حسین حیدری، محمد نجفی (۱۳۹۷). تحلیل جایگاه خودگردانی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۲۲، بهار: ۱۶۱-۱۸۵.
- ۱۲ - رحیمی، حمید، مدنی، سید احمد، کوه پیمان رونیزی، سمیه (۱۳۹۷). ارزیابی موانع تحقق اهداف عملیاتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، و آوری مدیریت آموزشی ۱۵(۳): ۷۸-۹۵.
- ۱۳ - رحیمی، طاهره (۱۳۹۵). بررسی نگرش والدین دانش آموزان متوسطه اول نسبت به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.
- ۱۴ - پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- ۱۵ - رعیت، جواد (۱۳۹۲). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و چالش های پیش روی آن از دیدگاه مدیران مدارس ابتدایی استان قزوین، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه قزوین.
- ۱۶ - سپید نامه، بهروز، فراستخواه، مقصود و رحمانی، جبار (۱۳۹۶). گفتمان علم و دین در سند تحول بنیادین، فصلنامه مطالعات اجتماعی فرهنگی ۴(۹۷): ۳۴-۹.
- ۱۷ - سجادی، سید مهدی (۱۳۹۷). فلسفه تربیت فناورانه یا فلسفه فناورانه تربیت نقد گفتمان سیاستگذاری در نظام تربیتی ایران، پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت ۸(۲): ۵-۲۵.
- ۱۸ - شمشیری، بابک، همایون، زهره، ایران پور، ماه منیر (۱۳۹۵). نقد و بررسی جایگاه تربیت هنری در سند تحول نظام تعلیم و تربیت ایران، هفتمین همایش ملی انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، دانشگاه شیراز.
- ۱۹ - صفارحیدری، حجت، حسین نژاد، رزا (۱۳۹۳). رویکردهای عدالت آموزشی، نگاهی به جایگاه عدالت آموزشی در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش ایران، مبانی تعلیم و تربیت، ۴(۱): ۴۹-۷۲.
- ۲۰ - طاهری نمهیل، ابراهیم، صیامی، فرشاد، ابراهیمی، پریسا (۱۳۹۴). نقد و بررسی و تجزیه و تحلیل سیاستگذاری فرهنگی در وزارت آموزش و پرورش ایران با تأکید بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، اولین کنفرانس بین المللی علوم انسانی با رویکرد بومی - اسلامی با تأکید بر پژوهش های نوین.
- ۲۱ - عباسی، منصوره ماهرزاده، طیبیه، سجادی، سید مهدی و عدلی، فریبا (۱۳۹۸). تبیین فلسفی رویکرد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به دانش و نقد دلالت های آن در تعلیم و تربیت، اندیشه های نوین تربیتی، ۱۵(۴): ۷-۳۳.
- ۲۲ - عزیزی، ژیللا (۱۳۹۵). چالشهای اجرایی شدن سند تحول بنیادین. رسانه معلم، شماره ۱۶۷۰.
- ۲۳ - غلامعلی تبار فیروز جانی (۱۳۹۴). بررسی چگونگی اجرای برنامه های عملیاتی ارائه شده در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. انجمن مطالعات برنامه درسی ایران: فاصله نظر و عم، ۷۶.
- ۲۴ - فاطمی امین، گلنار، سید رضا، فاطمی امین (۱۳۹۷). تحلیل ساختار سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت ایران (گذشته - حال - آینده)، تهران: مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت.
- ۲۵ - فیروز جانی تبار، غلامعلی (۱۳۹۴). بررسی چگونگی اجرای برنامه های عملیاتی ارائه شده در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه ریزی درسی، فاصله نظر و عمل، ۷۶.

- ۲۶ - قجری، ناصر، مزیدی، محمد، شمشیری، بابک (۱۳۹۹). واکاوی و فهم اهم چالش ها و موانع عملی پیش رو در تحقق سند تحول بنیادین با تمرکز بر زیر نظام های اصلی آن، پژوهش های برنامه درسی، ۱۰(۱): ۱-۳۳.
- ۲۷ - کاکوجویباری، علی اصغر (۱۳۹۷). نقد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، گزارش پژوهشی منتشر نشده <http://joibari.com>
- ۲۸ - کریمی، محمد حسن، مرزوقی، رحمت الله، محمدی، مهدی، مزیدی، محمد، تقوی نسب، سید نجمه (۱۳۹۷). بررسی الزامات تعلیم و تربیت از منظر رویکرد آینده گرایی با توجه به اسناد توسعه جمهوری اسلامی ایران، تعلیم و تربیت، ۱۳۴(۱): ۱-۲۰.
- ۳۰ - گزارش مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی ایران (۱۳۹۹). بررسی راهکارهای تقنینی مندرج در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تهران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی ایران
- ۳۱ - مجتبی همتی فر، محمد رضا آهنچیان (۱۳۹۲). بررسی الگوی سازواری نظریه ترکیبی در فلسفه تعلیم و تربیت: بررسی موردی: سازواری فلسفه تربیت جمهوری اسلامی ایران در سند ملی تحول بنیادین آموزش و پرورش، فصلنامه مبانی تعلیم و تربیت ۳(۲): ۲۵-۴۸.
- ۳۲ - محمد شریفی، رحیم (۱۳۹۴) مطالعه شناخت و دیدگاههای معلمان و مدیران مدارس شهر ستان سقز درباره سند تحول بنیادین و موانع اجرایی آن. پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی
- ۳۳ - مدنی، محمد صالح (۱۳۹۲). تبیین عوامل و زمینه های چالش بر انگیز تحقق (اجرایی شدن) سند ملی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران (با نگاه به راهکارها). پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران کرگز.
- ۳۴ - مرادی، رضا، پور شافعی، هادی (۱۳۹۴). سند تحول بنیادین نظام آموزشی و چالش های آن، همایش ملی تغییر در برنامه های آموزشی.
- ۳۵ - مرادی، فاطمه، رحمانی، جهانخوش، شمشیری، محمد رضا (۱۳۹۷). نقد سیاستگذاری اجتماعی بر اساس سند تحول، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه شوشتر، ۳(۴۲): ۳۷۰-۳۵۷.
- ۳۶ - مرزوقی، رحمت الله، عقیلی، رضا، مهرورز، محبوبه (۱۳۹۴). تحلیل و نقد نظری روش شناختی اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت ۶(۲): ۴۰-۲۱.
- ۳۷ - سعود بنافی، سعود، محمد نوروزی، محمد (۱۳۹۲). تحلیلی آسیب شناسانه از ترجمان اسناد بالا دستی جمهوری اسلامی ایران در برنامه های عملیاتی: ملاحظاتی سیاستی، فصلنامه برنامه ریزی و بودجه، ۱۸: ۴: ۱۶۱-۱۹۵.
- ۳۸ - مصدق، هادی (۱۳۹۱). چه نکاتی در سند تحول بنیادین مغفول مانده است. پایگاه تبیینی - تحلیلی برهان.
- ۳۹ - نجفی، ابراهیم، احمدی، حسن (۱۳۹۱). اهمیت، نقش و کارکرد خانواده از دیدگاه اسلام و بررسی جایگاه آن در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، فصلنامه خانواده و پژوهش، ۱(۹): ۷-۳۰.
- ۴۰ - نعمتی، تکتم، غفاریان پناهی، علی (۱۳۹۷). مشکلات اجرایی شدن سند تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش، نشریه تحلیل مالی، ۲(۱): ۳۵-۵۶.
- ۴۱ - نوید ادهم، مهدی (۱۳۹۱). الزامات مدیریتی تحول بنیادین در آموزش و پرورش، راهبرد فرهنگ، ۱۷(۱): ۲۹۵-۳۲۰.
- ۴۲ - هدایتی، فرشته، مرزوقی، رحمت ا. (۱۳۹۵). آسیب شناسی سند تحول بنیادین بر اساس مبانی مدیریت تحول سازمانی، توسعه راهبرد، ۲(۲): ۲۴۱-۲۶۰
- ۴۳ - هرندی، رضا جعفر، وفایی، رضا، علی پور، میکائیلی (۱۳۹۸). نقد و ارزیابی جایگاه ابعاد و مولفه های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی ۴(۱): ۷-۳۰.